

el többször azokat a mondatokat, amelyekben az aláhúzott szavak szerepelnek. Ügyeljenek a pontos olvasásra és a helyes kiejtésre.

Ebben a csoportban az osztály 47%-a dolgozott. Náluk a szóképek olvasása akadozva megy. Fonetikus kiejtésnél hibáznak. (Közepes olvasók.)

c) A harmadik csoporttal közvetlenül foglalkoztam. Célom az volt, hogy a súlyos olvasási hibákat egyénenként korrigáltassam. Ebben a csoportban a leggyengébben olvasók, valamint azok a tanulók gyakoroltak, akik betegség miatt lemaradtak. (Az osztály 15%-a.) Olvastak egyenként, párokban közösen. A helyes szótagolást és szóképek olvasását gyakoroltuk a mese első bekezdésén. Miután mindenki hiba nélkül olvasta szóképekben a kijelölt szövegrészt, a csoport önálló munkát kapott. Olvassátok el a király három üzenetét és az okos lány válaszait! Ügyeljenek a pontos olvasásra!

6. Az önálló munka ellenőrzése csoportvezetők segítségével történt.

Az első csoportból néhányan a házi tv-be beolvasták a gyakorolt szövegrészt. Valamennyien felismerték, hogy a kapott szöveg melyik olvasmányból való. A tanulók értékelték a tv-szereplést. (A bemutatott folyamatos, hangsúlyos olvasás példaként állt a tanulók előtt.)

A második csoportból néhányan felolvasták az aláhúzott szavakat. (A csoportvezető ellenőrizte, hogy ki hány szót talált a szövegben.) A kiemelt szavakkal mondatokat alkottak. Ügyeltek a fonetikai kiejtésre. A szóképek olvasása hiba nélkül történt.

A harmadik csoport önálló munkájának ellenőrzésében az első és második csoport tanulói is részt vettek.

A kijelölt szövegrészből egyenként olvastak. Közösen értékeltük az elért eredményeket. Az előforduló hibákat javítottam. (Szóképekben olvastak: Még gyakori volt hosszabb szavaknál a szóismétlés.)

7. Kollektív munkával folytattuk az órát, az olvasási készség felmérése céljából.

Minden tanuló egy-egy mondatot olvasott Az okos lány c. olvasmányból. (Az óra végén mutatózó készségvizsgát megállapítása miatt.) Megbeszéltük az eredményeket és hiányosságokat.

8. Az órán végzett munkát értékeltem. (Egyéni és csoportmunka.) Megjelöltem, hogy kik olvasnak hibátlanul. Kik milyen jellegű hibát követnek el. Kijelöltem a feladatokat a további munkához. A hátralevő néhány percet az olvasási kedv ösztönzésére használtam fel. A házi könyvtárból kiemelttem „Móra Ferenc írásából” című könyvet, és ebből olvastam fel egy rövid történetet.

A tanulók azt a feladatot kapták, hogy hunyják be a szemüket olvasás alatt. Képzélek maguk elé mindazt, amiről hallanak. (Hely, szereplők stb.) Az olvasás befejezése után megkérdeztem: Te mit láttál magad előtt? Mit rajzoltál le ebből a történetből? Milyennek tartod a szereplőket? Te mit tettél volna az ő helyében?

Minden tanulóknak volt véleménye, elképzelése a felolvasottakról. Kérték, hogy tíz-percen belül olvassak még Móra Ferenc írásából. Óra után többen is kérték kölcsön ezt a könyvet. (Móra Ferencet a tanult olvasmányokból már ismerik. Szívesen olvassák meséit és elbeszéléseit.)

A gyakorló órák közül csak egyet választottam ki, ismertetése során igyekeztem bemutatni, hogy a kitűzött céljaimat — olvasóvá nevelést, beszéd, helyesírási és olvasási készség fejlesztését, önállóságra nevelést — a korszerű eszközök segítségével, változatos gyakorlati módokkal hogyan próbáltam ezen az órán megvalósítani.

MÉSZÁROS FERENC

Esztergom, Tanítóképző Intézet

A személyiség módszertani problémái a testnevelési órán

A személyiség alakulásának problémája az érdeklődés előterébe került. A probléma igen sokrétű.

A személyiség arculatát alapvetően az egyén eszmei, politikai, erkölcsi felfogása határozza meg. A személyiség ezen alapvető lényege meghatározza a nevelés és az oktatás egymáshoz való viszonyát.

Mielőtt gyakorlati példán bemutatnám a testnevelés vonatkozásában a tárgy ismeretanyagának és a benne rejlő nevelési lehetőségek kapcsolatát, szükségesnek tartom a személyiség fogalmának lényegi meghatározását.

„A személyiség az egyedi ember egyéni tulajdonságainak sajátos összessége és egyben bizonyos rendezettségű egysége. Felfogásunkban a személyiség nem csak az egyén pszichés tulajdonságainak összessége. Az egyedi ember egyéni tulajdonságainak ezen sajátos összessége azon veleszületett és szerzett belső és külső morfológiai és funkcionális feltételek egymásba kapcsolódó egysége és egyben összessége, melyek biológiailag (ezen belül morfológiailag és fiziológiailag) adott határokon és lehetőségeken belül minden egyedben a környezeti (természeti és társadalmi) hatásokra alakulnak ki, illetve manifesztálódnak.”*

E meghatározás szerint a sajátos lelki tulajdonságok kialakulásukat tekintve elválaszthatatlan kapcsolatban vannak az egyén szervezeti, ezen belül az egyes szervek egészséges fejlődésével. Az egyes szervek harmonikus együttműködése eredményezi az egész szervezet kiegyensúlyozott összműködését, mind testi, mind pszichés vonatkozásban. A szervezet egységes, harmonikus fejlődésével szoros kapcsolatban alakulnak a lelki sajátosságok is az egyénre jellemző módon, mégpedig a környezeti hatásokkal feltétlen szoros kapcsolatban.

A személyiség alakulása nem független a fizikumtól. Igaz, hogy az ember tudati tevékenysége folytán, akaratí erkölcsi tulajdonságai alapján bizonyos fokig függetleníteni tudja magát és felül tud emelkedni a fizikum esetleges káros hatásaitól. Ennek ellenére azt kell megállapítani, nem valószínű, hogy ez a felülemelkedés minden egyén esetében meg is történik.

Nem egyszerű problémával állunk szemben, hanem szorosan egymásba fonódó tényezőkkel, melyek megoldása:

1. egyrészt a pszichikum (az élő organizmus legmagasabban szervezett része),
2. másrészt a fizikum, mely a pszichikum anyagi része,
3. és a harmadik tényezőként feltétlenül figyelembe kell venni az egyén testi és pszichikai képességeit a cselekvés síkján.

A testnevelési óra igen alkalmas területe ennek a hármas egységnek (fizikum, pszichikum, cselekvés). Az óra keretén belül szeretném felfedni azokat a lehetőségeket, amit a tárgy nyújt, a személyiségjegyek alakítása kapcsán, a nevelés folyamatában. (Vérmérsékleti, érdeklődési képességek és jellem vonatkozásban.) A tárgy nyújtotta oktatási anyag mint eszköz szerepel a személyiség formálásában. Természetesen nem egyszeri alkalomról van szó — hanem folyamatról —, mely folyamat természetes következménye a pozitív szokások kialakítása, melyek az egyént vezetik életútján a nevelés és oktatás által meghatározott célkitűzések szerint.

Gyakorlati példámat az általános iskola alsó tagozati vonatkozásban citáltam, de ez nem azt jelenti, hogy a megállapítások a felső tagozatra, illetve a középiskolákra nem vonatkoznak. Feltétlen azt kell megállapítani, hogy kifejezetten minden tantárgyra és iskolatípusra egységesen vonatkozik a nevelés és az oktatás dialektikus kapcsolata, az óra formai és tartalmi vonatkozásában.

VÁZLAT: ÁLTALÁNOS ISKOLA IV. O.

I. A tervezett óra szervezési és az óra fő feladatát előkészítő feladat:

Sorakozás. Jelentés. Járás egyes oszlopban, majd futás, ismét járás és felállás a kéziszter gyakorlatokhoz (ugrókötél).

* Dr. Gegesi Kiss—P. Liebermann: Személyiségzavarok gyermekkorban.

II. Oktatási fő feladat:

- a) Guruló átfordulás hátra, nyújtott zárt ülésből térdelő támaszba.
- b) Gyakorlási feladat:
Felugrás emelt padra guggoló támaszba, majd függőleges repüléssel leugrás guggoló támaszba.
- c) Játék:
Váltóverseny.

III. Levezető élettani feladat:

Járás egyes oszlopban, az óra értékelése és egyéb észrevételek. Elvonulás az osztályba.

*

Milyen lehetőségeket nyújt az adott óra a személyiségjegyek alakítására, figyelembe véve a szocialista nevelés alapvető célkitűzéseit?

A testnevelési óra rendszerint szabad mozgással kezdődik, ezután sorakozik az osztály. Az engedélyezett szabad mozgás és a sorakozás felfedi a kisgyermek érzelmi beállítottságát. A temperamentum az egyén pszichikus tevékenységének dinamikus karakterisztikája.

A kisgyermek spontán még az ösztönösség fokán álló egyéni érzelmi megnyilvánulásait kénytelen az óra formai részének alávetni, mely külső kényszer alakítja a kisgyermek közösségbe való beilleszkedését.

Az óra első része lehetőséget nyújt az érdeklődés helyes irányú felkeltésére, az elvont ismeretek és a mozgásismeretek egészséges egyensúlyának kialakítására.

A szervezési fázisa az órának nem nyújt különösebb lehetőséget a testi képességek fejlesztésére, de a szép testtartásra, fegyelmezett járásra, futásra szoktatja növendékeinket. Jellemfejlesztő hatása a kollektív mozgásban, fegyelmezett magatartásban nyilvánul meg.

Az élettani előkészítő kéziszer-gyakorlatoknál már inkább érvényesül a tartalmi rész nevelési lehetősége, a forma mellett. A határozott formájú kéziszer-gyakorlatok figyelmet kívánnak a tanulótól. A szándékos figyelem a mozgáskoordináció kialakítása folyamán, a testi nevelés és az értelmi nevelés feladatait is szolgálja, a testi képességek fejlesztése mellett.

Az óra előkészítő része vérmérsékleti és jellemfejlesztő vonatkozásban különösebb lehetőséget nem nyújt, mégis a kevésbé szórakoztató jellegű előkészítő gyakorlatok, ha a tudatosság fokára emelkednek, akkor fejlesztették akarati vonatkozásban a kisgyermek alakuló jellemét.

II. A fő feladat formai megoldása csapatfoglalkozási forma. Ez a forma az osztály egy részétől önálló tevékenységet kíván. A tanulók közül egynek vezető szerepet kell betölteni a gyakorló csoportnál. A csapatfoglalkozási forma különös lehetőséget nyújt a nevelő számára. A kis egységben az egyének jellemtulajdonságai könnyebben felszínre kerülnek — ugyanis önmagukban vannak —, bár a nevelő megosztott figyelme feltétlen rajtuk is van. „Amikor jellemről, karakterről beszélünk (szó görög eredetű — vésés — pecsétet jelent), ezen általában a személyiség azon tulajdonságát értjük, melyek rányomják bélyegüket minden megnyilvánulásra és kifejezi specifikus viszonyát a világhoz és mindenekelőtt a többi emberhez”. (Rubinstein: Ált. pszich. alapjai II.)

A jellem viszonyt fejez ki és a jelen esetben a kisgyermek spontán ösztönös mozgásformáit kénytelen alakítani — azaz céltudatos akaratlagos mozgássá fejleszteni. A nevelő által támasztott követelmény mint tárgyi cél (okt. anyag), melynek érdekében a kisgyermek kénytelen alakulni akaratát a helyzet adta körülményeknek alávetni (nev. feladat). A nevelési és oktatási célkitűzés szerves kapcsolata.

A gyakorló kis csoport önálló tevékenysége is értékesíthető. Vajon az általam meghatározott formát növendékeim mennyiben tették magukévá? Amennyiben nem alakí-

tok ki egy meghatározott kötött formát (csapatfoglalkozási formát), úgy órávezetésem szertelen, mely tanítványaim munkafegyelmét negatív irányban alakítja, rossz szokásokat alakítok ki, ami a magam tevékenységét is hátrányosan befolyásolja.

A kis közösség tevékenysége folyamán tapasztalni kell az egyes tanulók *érzelmi* megnyilvánulását a gyak. anyaggal kapcsolatban és egymással szemben. A tapasztalatok alapján alakíthatjuk a növendékek *érzelmi* beállítottságát, mely megnyilvánulhat egymás iránti szeretetben, ragaszkodásban, becsületességben, bajtársiasságban, közösségi érzésben. Szubjektív érzelmek a csoporttal szemben. A gyakorlati anyaggal kapcsolatos szubjektív érzelmek kettős pólusúak; a siker, illetve a sikertelenség által kiváltott érzelmi megnyilvánulások, öröm, szomorúság, felháborodás, indulat, illetve esztétikai érzelmek a szép végrehajtása nyomán.

A kötött ugrás által támasztott nehézségek, akadályok fokozott figyelmet kívánnak, tudatos végrehajtást igényelnek. Az érdeklődés alapja, a tudatos figyelem.

A gyakorlás a tanult anyag begyakorlása, mely folyamán egyrészt *testi* képességeket fejlesztjük, másrészt a mozgásformát a *készség* fokára igyekezünk emelni. Ez a tevékenység kitartást, célratörést, akaraterőt igényel. Az akarat etikai alapjának fejlesztése.

Az elmondottak élénken szemléltetik a személyiségjegyek alakításának lehetőségeit: vérmérsékleti, érdeklődési képességek és jellemfejlesztési vonatkozásban. A lehetőségek szorosan egymásba kapcsolódnak, dialektikus kapcsolat van közöttük. A jellem érzéki alapja a temperamentum. A jellemtulajdonságok befolyásolják az egyén érzelmi beállítottságát. Az érdeklődés, a képességek (testi és pszichikus) fejlesztésével van szoros kapcsolatban.

Az oktatási fő feladat új ismeretközlési része: guruló átfordulás hátra zárt ülésből terdelőtámaszba.

A cselekvés előkészítésének fő állomásai és szakaszai teljes mértékben vonatkoztatható az új mozgásismeret pszichikus előkészítésének szakaszaira. A különbség csak annyi, hogy a cselekvés folyamán valamilyen konkrét eszközt (tárgyi) állítunk elő, míg az új mozgásismeret oktatásánál konkrétum az új mozgásismeret elsajátítása. Közös a cselekvés és a mozgástanulásban — a *m o z g á s* — elsajátítása.

A mozgástanulás szakaszai a fentiek alapján:

I. A motívum megjelenésétől a céltudat kialakításáig terjedő szakasz. — Az érdeklődés felkeltése.

II. A céltudat kialakulásától a célravezető elgondolásig terjedő szakasz. — Tényanyagnyújtás, elemzés, a vizuális gondolati kép kialakítása.

III. Az oktatott mozgás elgondolásától a tényleges mozgás (cselekvés) megindulásáig terjedő szakasz. — Kísérlet az oktatott mozgásismeret gyakorlati megvalósítására.

Az I–II. szakaszt elhatározás zárja le — mely tulajdonképpen a *k a r a t i* tényező. A III. szakaszban a pszichikus tevékenység áttevődik a motóriumra — az új mozgásismeret gyakorlati végrehajtására. Az új mozgásismeret a tanuló számára esetleg kellemetlen is lehet, illetve kellemes. A keletkezett érzelmek pozitív és negatív előjelűek. Mindkét esetben a *k a r a t i* tényezővel állunk szemben, az egyikben több, míg a másikban kevesebb aktivációs energiára van szükség a tanuló részéről, hogy az oktatott mozgást megtanulja.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az új mozgásismeret pszichikus előkészítésének leglényegesebb követelménye az a *k a r a t i* elhatározás.

A testnevelési órák mozgástanulási anyaga a kisgyermek akarat tulajdonságainak alakításában olyan szerepet tölt be, mint a csokoládéba csomagolt orvosság. Észrevétlenül alakítjuk a kötött mozgás által, a kisgyermek még kiforratlan akarat tevékeny-

ségét, miközben akarati szintje tudati vonatkozásban alakul. A határozott formához kötött gyakorlatok — jelen esetben a guruló átfordulás hátra — már több kötöttséget igényel, mint például a mondókás játékos mozgás (I. o.). A kisgyermek a mozgástanulás folyamán kénytelen uralkodni az impulzív ösztönös mozgásvágyból fakadó szertelen mozgásain. Ez egyrészt akarati tevékenységet, másrészt tudati tevékenységet igényel.

Az elmondottak világosan szemléltetik azt a tényt, hogy a mozgástanulás folyamán a személyiség alakítása, a személyiségjegyek formálása és az oktatás milyen szoros kapcsolatban vannak. Az a testnevelő tanár, aki csak mozgásismereteket oktat és nem kíséri figyelemmel növendékei személyiségének alakulását, igen selejtes emberi tulajdonságokkal ruhazza fel növendékeit. Az ilyen tanuló érdeklődése egyoldalú, csak mozgásismereti vonatkozású, intellektuális képességei nincsenek arányban a mozgásismereti képességeivel. Vérmérsékleti vonatkozásban esetleg — durva, erőszakos, ingerlékeny. Jellemtulajdonságai az érzelmi beállítottsága következtében negatív irányban alakultak.

Az óra következő szakasza a j á t é k.

Amikor tanítványaim játszanak (nagyobb korosztályoknál amikor sportolnak, versenyeznek) felmeríthetem növendékeim mozgástevékenységén keresztül — az oktatás közben eljáratított:

jellemtulajdonságok pozitív, negatív alakulását,
érzelmi beállítottságukat,
képességeik (pszichikus és testi) alakulását
és az érdeklődésük tudatos fejlődését.

Az alkalmazott (váltóverseny) közösségi játéknál; a közösség kollektív tevékenysége elvezeti szinte észrevétlenül növendékemet a közösség kollektív tevékenységének felismeréséhez. Ez a tevékenységi forma, ellentétben — van a játszó gyermek esetleges önzésével. Kénytelen önzését alávetni a játék szabályainak, miközben alakul a gyermektársadalommal szemben pozitív viszonya, mely alapul szolgál a felnőtt társadalomban a helyes viszony kialakításához.

Természetesen a gyermektársadalomban is érvényesülnek negatív hatások, melyek nyomán kialakulhatnak negatív jellemtulajdonságok: önzés, társaim lekicsinylése, a játékszabályok nem elismerése, beképzeltség, esetleges csalási lehetőség stb. Mindezek a nevelőnek hasznos nevelési lehetőségeket biztosítanak a fejlődő kisgyermek alakuló személyiségének megfigyeléséhez.

Végezetül az óra befejező része, a levezető élettani feladat, amint az elnevezése is szemlélteti, élettani vonatkozású. Két pólusa van: egyrészt pszichikális, másrészt fizikális része. Pszichikális vonatkozásban a testnevelési óra sajátos érzelmi világát az elméleti óra formájához kell alakítani. Az óra értékelése lehetőséget nyújt osztály- és egyéni szinten, a dicséretre, és az esetleges elmarasztalásra. A pozitív jellemtulajdonságok kiemelésére, a negatív tulajdonságok kiküszöbölésére.

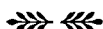
Az ember cselekedeteit a pszichikus eredetű elhatározás indítja el. A kisgyermeknél ez az akarati elhatározás még csak kialakulóban van. Éppen ezért igen hatásosan lehet a nevelés folyamatában pozitív irányban befolyásolni ezt az alakuló akarati tevékenységet. A spontán cselekvési forma a nevelés eredményeként a tudatosság szintjére emelkedik. „Nem a tudat nő ki az öntudatból, az én-ből, hanem az öntudat keletkezik a személyiség tudatának fejlődése során abban a mértékben, ahogyan a személyiség reálisan önálló szubjektummá válik” — állapítja meg Rubinstein (Ált. pszich. alapjai).

Ezt a folyamatot befolyásoljuk mi nevelők — a sajátos öntudat kialakulását, a szocialista nevelési célkitűzés szellemében.

Módszerei — a tárgyi tudás elsajátítása folyamán adódó nevelési lehetőségek mára-
déktalan felismerése és a felismerés alapján, következetes, állandó, türelmes nevelői
irányítás a pozitív személyiségjegyek kialakítása érdekében. Ennek a következetes,
önzetlen nevelési tevékenységnek eredményei:

- a) a sajátos én-en alapuló öntudat kialakulása
- b) és a pozitív szokások elsajátítása.

A pozitív szokások kialakulása az egyén a k a r a t i tevékenységét bizonyos fokig
mentesítik a cselekvést irányító elhatározás alól. Ennek ellenére a kialakított jó szoká-
sok vezetnek növendékeinket a helyes életúton.

PAPNÉ, DOBOS MÁRIA
Nyíregyháza, Tanárképző Főiskola

Az érzelmi nevelés helye az általános iskolai orosz nyelv oktatásban

A szakfolyóiratok cikkei gyakran felvetik napjainkban az ifjúság érzelmi neve-
lését. Az érzelmi nevelés helyet kér a nevelés folyamatában, ezért meg kell vizsgálnunk
annak helyét, szerepét, és hatását egy adott tantárgy keretén belül.

Az érzelmek, az érzelmi hatások, s később a céltudatos érzelmi nevelés a születés-
től a jellemformálódás utolsó szakaszáig, illetve befejezéséig elkísérik a gyermeket.

Mi az érzelem? „Az érzelem lényege az az emóciális viszony, mely az ember s egy meg-
határozott tárgy vagy a jelenségek meghatározott köre között létrejött. Az érzelem mindig
a valóság ilyen vagy amolyan tárgyára (jelenségre, múltbeli) tárgyára irányul.” (Jakobszon,
P. M. Az érzelmek pszichológiája, 1964. 29. l.)

Az érzelmek tehát külső hatásra keletkeznek. Az ember növekedési folyamatában az
érzelmek fejlődésének folyamata is tükröződik. A gyermek számára az első érzelmi közösség
a család, ahol pozitív, avagy negatív jellegű érzelmi hatások érik.

Az iskolában a gyermek ún. új emocionális szférába kerül, a nevelés tudatos ráhatási folya-
matában új érzelmek alakulnak ki.

1. Meginog a szülő alakja a „tanító néni” vagy „tanító bácsi” hatására. Sokszor egy életre
kihat, vagy később a pályaválasztásban is döntő jelentőségű az első osztályt tanító pedagógus
alakja.

2. Az új érzelmi közösségben fontos, hogy az érzelmi egység, a „mi” osztályunk milyen,
hogyan tanul.

3. Az érzelmi közösség fogalma kitágul, s később a „mi” iskolánk is fontossá válik a
gyermek számára.

4. A közösségi érzés fokozható az úttörőéleten belől: a) egy úttörőtől többet várnak;
b) konkrét példaképet választ a gyermek. Gyakran nem is felnőtt, hanem a jó ifjúsági vezető
személyében, aki 4—6 évvel idősebb, mint a gyermek, s akiben a kiskisiskolás követendő példa-
képet, saját maga tökéletesebb, felnőttébb mását látja.

Az ifjúsági vezető és nevelő mindenkor feladata, hogy a gyermek érzelmeit, a gyermek
érdekében mindig és minden körülmények között pozitív érzelmi tartalomra hangolja.

Az idegen nyelv oktatása a gyermek második életkori szakaszában kerül sorra.
Milyen életkori sajátosságokkal és milyen érzelmi változásokkal állunk szemben az
5. osztályban?

A gyermekben önállósulási folyamat kezdődik, kezd mérlegelni, elemezni, okot-
okozatot keresni. A felső tagozatos nevelő sem olyan tekintély számára, mint a tanító
néni, tanító bácsi volt. Egyre inkább érdekli a felnőttek világa, s egyáltalán minden a
világból, ami új. Érzelmi-akarat élete erősen differenciálódik. Nem egyszerű dolog az